

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационния труд на **Юлия Жекова Василева**,
редовен докторант към катедра „Комуникация и връзки с
обществеността”,
ФЖМК, СУ „Св. Климент Охридски”
по професионално направление 3.5. Обществени комуникации и
информационни науки (Журналистика – Връзки с
обществеността)
на тема **„Ролята на толерантността при формиране на
креативната класа в постинформационното общество”**

от доц. д-р **Мила Иванова Серафимова**,
катедра "Психология и лидерство", Военна академия
"Г.С. Раковски"

Юлия Жекова Василева е редовен докторант в катедрата
„Комуникация и връзки с обществеността” на Факултета по журналистика
и масова комуникация на Софийския университет „Св. Климент
Охридски”.

Дисертационният труд на Юлия Василева е на тема: „Ролята на толерантността при формиране на креативната класа в постинформационното общество”.

Три понятия са в основата на труда, определени от автора като „три базисни компонента” – толерантност, комуникация и креативност. Изследвани са както същността им, така и тяхното взаимодействие, което води до принципите на изграждане на креативните екипи, индустрии и градове, на т.нар. „креативна класа”.

Полетата на креативността завземат все по-големи области от комуникацията. Толерантността е критично важно социално умение в съвременния свят. Това прави изследването актуално.

Авторът поставя ограничението, че „толерантност” се разглежда в един аспект – като „форма на възприемчивост, на любопитство към новото, непознатото, различното и зачитането му.”

Основната теза е, че „креативността е фундаментална предпоставка за човешкия прогрес. Възникването, развитието и реализирането на креативността е най-успешно в среда, която е пресечна точка на различни култури. Пълноценното проникване в тази среда изисква толерантност и успешна комуникация. Толерантността е полето, в което се създава и управлява ефективната публична комуникация. А тя води до формиране на устойчиви социални общности, където се изявява и реализира креативността. Средата е един от най-значимите компоненти и за личностното развитие и реализация” (стр.4).

Тези твърдения са огромно предизвикателство, тъй като не са еднозначни, поставени в различен контекст. Тяхната валидност флукутира в различните времеви и географски, културни и исторически, социални и психологически зони. Степента и интензитета на тяхната валидност също

се променят. Точното им научно описание би заприличало на метеорологична карта на климата, която се променя в зависимост от множество фактори, свързани с изследвания исторически период, култура, социална група.

Юлия Василева уточнява, че обект на нейното изследване е креативната личност в съвременното общество, което вече прави дисертацията добре центрирана около актуален научен проблем – доколко сме креативни, толерантни и комуникативни и доколко т.нар. „креативна класа” ще бъде водеща в съвременния свят.

Дисертацията представя резултатите от собствено емпирично изследване на темата по отношение на българската реалност, което също допринася за фокусиране на предоставения ми за рецензиране труд върху този значим научен проблем у нас.

Емпиричното изследване е приносен момент, на чиято основа се правят значими изводи. Интересно е, че една от хипотезите му не се потвърждава.

Хипотеза 3 от раздел А, изследващ креативността, гласи: „Организацията стимулира креативността, според оценката на българина”. Тя не се потвърждава, т.е. респондентите смятат, че в България организациите не стимулират креативността (112 респондента, от които 90 процента с висше образование).

От друга страна обаче, потвърдена е хипотеза 1 от същия раздел, според която „Българинът се самооценява като креативен и мисли, че извършва креативна дейност на работното си място.”. Потвърдена е и хипотеза 2: „Българинът смята, че притежава характеристики на креативна личност и мисли, че средата, в която работи, му влияе”.

Парадоксално е, че като индивиди българите смятат, че са креативни, така се самооценяваме. Осъзнаваме и факта, че средата на работа влияе върху креативността. Но явно не можем да приложим тази креативност в организацията. Кое е един от основните приноси и значими изводи на дисертацията. Тя придобива стойност на изследване на актуален и значим проблем за българското общество – креативност въпреки организацията, слабост да приложим основни социални умения вътре в организацията.

Този значим проблем, резултат от изследването, придава смисъл на дългия път, който извървява Юлия Василева, проследявайки релациите „Личност, комуникация, толерантност”, „Креативност и прогрес”, „Креативност и толерантност през погледа на българина”. Това са заглавията на трите глави на дисертационния труд.

Представен е дисертационен труд със следните характеристики: обем 231 страници, разделен на три глави с увод и заключение, изводи след всяка глава, библиография от 218 заглавия. Цитирани са 158 източника на български език, 56 на английски и 4 на руски език.

В структурно и техническо отношение дисертационния труд е изготвен прецизно. Отговаря на изискванията за научен текст.

По същество дисертационният труд се отличава с широкия обхват на изследователското поле, към което е приложен мултидисциплинарния научен подход.

Първата теоретична глава е разделена на три части, всяка от които се занимава с фундаментални понятия - човешката същност, комуникацията, толерантността. Това неизбежно носи риск от генерализации и повтаряне на добре известни неща. Авторът преодолява тази опасност, като демонстрира умение синтезирано да представи основните теории и да дефинира понятията и промяната в техния смисъл,

на базата на трудовете на Уилям Джеймс, Курт Левин, Зигмунд Фройд, Ейбрахам Маслоу, Майкъл Аргайл, Моника Хендерсън и др.

Във втората подглава "Комуникация" е направен преглед на комуникационните модели, същността на комуникацията, развитието на средствата за комуникация, особеностите на мултикултурното общество.

В последната подглава "Толерантност", обзорът на теориите започва от Сенека, минава през трактовките на темата на Джон Лок и завършва с представянето на петте политически модела за толерантно общество на Майкъл Уолзър. Юлия Василева възприема разбирането на Уолзър за толерантността като "актуална множественост, която дава сила и подкрепа".

Преминаването на толерантността в нетолерантност също е във фокуса на внимание на Юлия Василева, като тя отделя внимание на индикаторите и основните характеристики на тези две явления в мултикултурното общество. Авторът привежда примери, в които креативността процъфтява в среда на мултикултурализъм. Както посочва Юлия Василева, примерите "насочват към обобщението, че креативните процеси са най-силно изразени там, където се пресичат различни културни течения". Но много примери биха могли да бъдат приведени и за креативност в условията на една култура.

Втората глава на дисертацията "Креативност и прогрес" въвежда понятието "креативна система", като първо прави обстоен преглед на различните определения за креативност - от "пионера на креативността" Франк Барон, от Никола Мельников, Луи Басат, Джон Древал, Реймънд Корсини, Мари Лу Кук, Дороти Ленард, Франс Йохансон, до Бил Гейтс и Здравко Райков.

Дефинициите и теориите за креативността на Михали Чиксентмихали и Ричард Флорида са в основата на предложения от автора модел на креативната система, креативната личност, креативната класа. Безспорно приносен момент е тази обобщена картина на теориите за креативността в контекста на популярността на понятия като "инкубатор на креативност, иновации и нова индустрия", които в българската реалност виждаме претворени в организации като "София Тех Парк" и политическото говорене на тема "Иновации и бизнес", "Конкурентноспособност", „Подкрепа за малкия и средния бизнес“ и други актуални теми на публичната комуникация на институциите у нас.

Юлия Василева демонстрира задълбочена теоретична подготовка и нагласа за поставяне и разрешаване на сложни научно-приложни проблеми със значение за съвременните приоритети на обществото. Тя се придържа към една от двете възможни перспективи - че "креативността не е спорадична проява на самотен гений, а груповият гений е този, който генерира иновациите, като сътрудничеството движи креативността" (Кейт Савиер).

Авторът формулира ролята на толерантността като "модел на поведение, което дава гаранция за нормалното и мирно съжителство на многообразието в един социум". Ретроспективният анализ на толерантността, на основата на теориите на Лок, Уолзър, Хабермас, Липман, Московичи, Уорф, Стивънсън и др. доказват безспорната ѝ роля за ефективната публична комуникация.

Темата за креативната личност, за моделите на креативната класа в дисертационния труд се свързват с темата за креативната индустрия като част от публичната комуникация. Добавената стойност на креативността за обществата е изследвана както в историческа перспектива, така и в актуалната ѝ значимост.

Толерантността, креативността и комуникацията са разгледани от Юлия Василева като социални умения с ключово значение за развитието и прогреса на съвременните общества и култури, правейки "света едно по-добро място".

Втората глава на дисертационния труд със заглавие "Креативност и прогрес" завършва с ключовия момент за значението на креативността в комуникационните кампании.

Третата глава на дисертационния труд "Креативността и толерантността през погледа на българина" има приносно значение по отношение на темата на изследването, доколкото креативността все още не е широко изследвана от организационната психология в България, особено в сравнение с други научни области като например изследването на интелигентността, лидерството и други социални умения и компетентности. Докато в САЩ и Западна Европа през 60-е и 70-те години се наблюдава появата на интерес към обучението на хората в креативност, а през 90-те години вече има своеобразен пик на литературата по въпроса, в България креативността се разглежда най-вече в рамките на изследвания в други, гранични области като лидерството, човешките ресурси, мениджмънта, които се занимават и с проучвания на толерантността, но по-скоро като предпоставка за изграждане на екипи и като част от организационната динамика.

Юлия Василева съставя въпросниците за своето емпирично проучване, което определя като социологическо изследване (с.189), на основата на въпросника за личностова ригидност на Иван Паспаланов, както и на адаптация на въпросника на Ханс Айзенк за човешката личност. На с. 192 докторантката прави допускания и екстраполации, като пренася методология от психологическите тестове в областта на социологията, като сама признава методологичните трудности, с които се сблъсква и които

съпътстват и изследването на креативността, поради „липсата на всеобхватно приет модел за преглед и оценка на креативността“ (с.192). Въпросниците за креативността са съставени на базата на "Методологията за самооценка на креативността", разработена през 2011 г. от М. Василева, А. Бошняку и М. Петрова по европейски проект от програмата "Учене през целия живот", като част от "Пакет обучителни материали за развитие на креативността и иновациите в малките и средните предприятия", която пък от своя страна е адаптация на методология на Мандо Карвели (с.191).

Юлия Василева разработва методология за самооценка на нагласите към креативност и толерантност и собствен въпросник, разделен на три части - демографски характеристики, изследване на креативността и изследване на толерантността.

Резултатите от проведеното изследване със 112 респондента показват, че креативността и толерантността се радват на позитивни нагласи от страна на българите, но организациите у нас не стимулират креативността, което прави този капитал неизползван достатъчно ефективно.

След този обзор на съдържанието на дисертационния труд, мога да заключа, че Юлия Василева ни предлага един свой прочит на темата "Креативност, толерантност и комуникация". Възможен е и диаметрално противоположен поглед по някои от нейните тези. Такава е самата природа на креативността и тя трудно се подчинява на дефиниции и прецизни модели. Опитите за моделиране често се провалят, тъй като креативността се отличава с многообразието от прояви и тълкувания. Именно по тази причина в нейното поле ролята на толерантността и комуникацията са ключови.

Текстът ни провокира да спорим с автора, да приемаме едни нейни твърдения, а други - да отхвърляме. Което можем да оценим като

положителна, а не като отрицателна негова стойност. Поради спецификата на изследваната тематика и поради самата същност на научното търсене.

Стойността на предоставения ми за рецензиране текст е безспорна и мога да я дефинирам в няколко насоки:

1. На научно изследване е подложена една тема, която не е само актуална, но има и потенциал за влияние в развитието на обществата и различните култури в бъдеще.

2. Авторът прави преглед на теориите в едно много обширно научно поле, като демонстрира умения за интердисциплинарно изследване. Поставя във фокуса му креативността, която е нова област на научен интерес в публичните комуникации.

3. Използваните инструменти на интердисциплинарния научен подход и познанията в редица социални науки - теория на комуникацията, психология, социология, социална психология, философия, икономика, мениджмънт, лингвистика ни убеждават в задълбочената теоретична подготовка на докторантката. Тя борави с понятиен апарат от различни научни области.

4. Тезите на дисертационния труд са доказани с примери и казуси в много широк времеви периметър и събраната информация може да се превърне в отправна точка за нови изследвания по темата. Ретроспективният анализ е особеност на изследването.

5. Насочеността на дисертационния труд към решаването на конкретни и актуални научно-приложни проблеми, представляващи релации в областта на креативността, толерантността и комуникациите.

6. Преобладаващата роля в изследването на анализа и синтеза, то не остава на нивото на описанието на явленията.

7. Поставянето на темата на научното изследване в контекста на българската реалност, на базата на проведено емпирично изследване.

Като **приносни моменти** оценявам:

1. Очертаването на ролята на толерантността при активиране на креативния капитал в съвременната информационна среда, чрез прилагане на системния подход за изследване на креативната система.

2. Структурирането на нова проблемна област "толерантност - публична комуникация - креативност - публики" и формулирането на зависимостта на креативните процеси от равнището на толерантност.

3. Доказването на значимостта на емпиричното изследване на нагласите на българина по отношение на креативността и толерантността и прилагането им като социални умения в организацията.

Предложеният за рецензиране дисертационен труд отговаря на всички академични изисквания за защитата на образователната и научна степен „доктор” по професионално направление 3.5. Обществени комуникации и информационни науки (Журналистика – Връзки с обществеността).

Авторефератът съответства на необходимите изисквания и отразява съдържанието на дисертационния труд, неговите основни резултати и приноси.

Библиографията отразява задълбоченото проучване, извършено от Юлия Василева в различни социални науки, както и анализ на съдържанието на актуални публикации. Налице е коректно цитиране на общо над 275 цитата и позовавания с примери и линкове.

Докторантката има **три научни публикации**, които представят пред научната общност резултатите от работата по темата на нейния

дисертационен труд. Те са в онлайн изданието "Медиите на 21 век" (www.newmedia21.eu), в електронното научно списание "Реторика и комуникации" (www.rhetoric.bg) и в издание на Международния информационен център за Балкански изследвания.

Бележки и препоръки:

Към Юлия Василева имам следните бележки и препоръки:

1. Мозаечният принцип безспорно е модерната научна перспектива, но дисертацията само би спечелила, ако авторът открие, дори и графично, в името на четивността на текста, основни негови компоненти, позволяващи ни да проследим по-лесно логиката на изложението.

2. Прескачането от историческите измерения към съвременността в текста също е особеност на постинформационното общество, което е тема на изследването. Но смесването на минало, настояще и бъдеще, множеството ретроспективни анализи, естествено създават усещането за обърканост и известно чувство на претовареност с информация. За осмислянето на представената в дисертационния труд информация от различни времеви измерения авторът би могъл да продължи своя нелек път на научно изследване по посока на систематизирането ѝ в конкретни тематични и времеви линии.

3. Прецизирането на методологията за емпиричното изследване на толерантността и креативността би довело до по-голяма степен на валидност на изводите от него. Докторантката би могла в бъдещи изследвания да адаптира тестове по темата, но за тази цел е необходима и по-висока представителност на извадката от изследвани лица.

4. Теорията за постинформационното общество е научна област в развитие, чието проследяване също може да вменим като бъдеща

отговорност на докторантката. Настоящата ѝ работа е ангажимент към отговори на въпроси като: доколко обществото ни е постинформационно или свърхинформационно; доколко живеем в ерата на постистината или на множеството агресивно комуникирани истини; доколко ще избираме по-лесния път да използваме посттерминология, вместо да търсим нови понятия и да дефинираме съдържанието и смисъла на новите явления.

Толерантността и креативността би следвало да бъдат изследвани и в това научно поле, отличаващо се с динамични промени и процеси в развитие.

Въпроси:

Към Юлия Василева имам следните въпроси:

1. Прибързано обявеният провал на мултикултурализма, свързан през последните няколко години с тероризма и хибридните заплахи, може ли да бъде преодолян чрез повече креативност и толерантност и как тази теоретична възможност може да се превърне в практика?

2. Как оценявате публичната комуникация в България по темата "Толерантност" в съвременната медийна среда?

Заключение:

В заключение, след рецензирането на представената ми дисертация и с оглед убедителността на изводите и приносите, заявявам в качеството ми на рецензент, че дисертационният труд на Юлия Жекова Василева отговаря на изискванията на Закона за академичното развитие в Република България и Правилника за неговото приложение за докторски труд. Дисертацията е посветена на актуален и значим проблем и има необходимите качества да бъде успешно защитена за придобиване на образователната и научна степен "доктор" по професионално направление

3.5. Обществени комуникации и информационни науки (Журналистика – Връзки с обществеността).

Предлагам да бъде дадена положителна оценка на дисертацията, да се приеме нейната защита и да се присъди научната и образователна степен "доктор" на Юлия Жекова Василева, редовен докторант в катедрата „Комуникация и връзки с обществеността” на Факултета по журналистика и масова комуникация на Софийския университет „Св. Климент Охридски”.

16 февруари 2018 г.

Подпис:

доц. д-р Мила Серафимова